

ARVET EFTER BOB
DYLANS UPPTÄCKARE

INTERVJU SIDAN 24

66 FÖRINTELSEOFFER
I SVERIGE FÅR UPPRÄTTELSE

REPORTAGE SIDAN 30

»VARFÖR BLEV JUST
DET HÄR LIVET MITT?«

GRADVALL SIDAN 35

Di

WEEKEND

3-2021

DAGENS INDUSTRI SEKTION 2
FREDAG 22 JANUARI

»Sverige utsätts ständigt för intrång«

MUSTCHEFEN **LENA HALLIN** VARNAR FÖR EN ALLTMER KOMPLEX HOTBILD

Det finns bara en Kristallnatt

Natten mellan 9 och 10 november 1938 vandaliserades och brändes synagogor, hem och butiker ägda av judar i hela Tyskland och Österrike.

30 000 judar arresterades och fördes till koncentrationsläger, medan många mördades direkt.

Efter statskuppförsolet i USA den 6 januari kallade **ARNOLD SCHWARZENEGGER**, skådespelare och före detta guvernör i Kalifornien, i ett uppmärksammat tal händelsen för USA:s mot svarighet till Kristallnatten.

I samband med att den amerikanske presidenten stängdes av från alla sociala medier, för att stoppa upp vigling till mer våldsamheter, rensade Twitter ut 70 000 användarkonton kopplade till den galna konspirationsrörelsen Qanon.

Upprörda **TRUMP**-anhängare och en svensk, högerextrem, före detta politiker kallade händelsen för en "digital kristallnatt".

Att jämföra politiska skeenden med nazismens framväxt är effektivt, men görs alldeles för ofta. Sällan är skeenden lika avskräckande.

Den 27 januari är det den internationella minnesdagen för Förintelsens offer, samma datum som överlevande från koncentrationslägret i Auschwitz befriades 1945.

I VECKANS NUMMER intervjuar reporter **JOHANNA LUNDGÅRD** forskaren och arkeologen **DANIEL LEVIATHAN**. Han har kartlagt 66 unga överlevare som kom till Sverige 1945, men som avled av sina skador.

Nu hoppas han att de ska få upp rättelse. □

MARIA LINDHOLM
maria.lindholm@di.se

Di WEEKEND Dagens industri, Box 34110, 100 26
Stockholm, 08-573 650 00. E-post: weekend@di.se.
Instagram/Twitter: @DiWeekend
Ansvarig utgivare: Peter Fellman
Redaktör: Maria Lindholm
Biträdande redaktörer: Carl Björk & Jonas Lindblad
Redigeringsledare: Johan Persson
Redigering & layout: Helena Hallström Wallner
Omslagsfoto: Amanda Lindgren
Prenumerationsärenden: Tel 08-573 651 00
Tryck: Kroonpress, Estland, 2020.
För insänt, ej beställt material ansvaras ej.

Di Weekend och dina personuppgifter:
Vi behandlar personuppgifter om dig som kund och användare av våra tjänster. Vissa uppgifter delas även inom Bonnierkoncernen, där Di Weekend ingår. Uppgifterna är sådana som du lämnar själv, som vi samlar in baserat på hur du använder våra digitala tjänster samt uppgifter som inhämtas från tredje part. Personuppgifterna används främst för att tillhandahålla beställda produkter och tjänster digitalt och fysiskt, för statistik, utveckling och analys, kommunikation med dig och för direktmarknadsföring, även elektronisk. Du har rätt att tacka nej till sådan marknadsföring. Uppgifterna används även för att kombinera uppgifter som du lämnar direkt eller indirekt (via bland annat cookies) genom användning av våra digitala tjänster för att erbjuda innehåll, tjänster och annonser baserat på dina intressen.

Mer information: gdpr.bonniernews.se/personuppgiftspolicy
Vid frågor, kontakta: kundservice@dagensindustri.se

6 »DET ÄR JÄTTEKUL, MEN SKITLÄSKIGT«

22 VOISINE FRESTAR MED PARIS-BREST

20 ÉLECTRIFIERAR MED 136 HÄSTKRAFTER

38 STRUMPDIREKTÖR - OCH ALLGRÄTARE

FOTO: JACK MIKRUT

»Det här är ett arv från Förintelsen som finns överallt i Sverige.«

Daniel Leviathan, arkeolog och doktorand i judaistik.

30

Bakom kulisserna: **Dylans "upptäckare" proteströstade**

»Det var svårt att tro då, för 16 år sedan, när jag intervjuade musikpersonligheten **IZZY YOUNG** i Di Weekend, att den politiska situationen i USA skulle bli värre, mycket värre.

Då, 2004, stod valet mellan den sittande presidenten **GEORGE W BUSH** och demokraten **JOHN KERRY**. Bush blev omvald, trots de omfattande protesterna mot Irakkriget, som han startat med falska påståenden om massförstörelsevapen som förevändning.

Izzy Young poströstade för första gången sedan han flyttade till Sverige, för att få bort George W Bush.

»Det egentliga skälet till att jag röstar i

årets val är internfascismen i USA, Patriot Act», sa Izzy Young.

Det är en lag som infördes efter terrorattackerna den 11 september 2001 och som innebär en inskränkning i de personliga fri- och rättigheterna.

I onsdags blev **JOE BIDEN** USA:s 46:e president. Han var knappast många demokraters drömkandidat, men som Izzy Young sa i det citat som avslutade intervjun 2004: »Man måste alltid rösta på det som är det minst hemska».

På sidan 24 berättar hans dotter **PHILOMÈNE GRANDIN** om sin bok om deras liv tillsammans.

GÖRAN JONSSON

AKTUELL I NY BOK. Izzy Young intervjuad i Di Weekend 2004.

FOTO: RONNY KARLSSON

Han ger nytt liv åt 66

De överlevde helvetet och kom till Sverige i hopp om en bättre framtid – men dog av sina skador. Med felstavade namn och knapphändig information begravdes de 66 unga förintelseoffren under anspråkslösa gravstenar i Stockholm.

Nu kartlägger arkeologen **Daniel Leviathan** spåren av de förlorade rösterna.

JOHANNA LUNDGÅRD (TEXT) & **JACK MIKRUT** (FOTO)

tystade röster

ARBETSPLATS. Här, på Norra judiska begravningsplatsen i Solna i Stockholm, har Daniel Leviathan tillbringat mycket tid det senaste året. Mosaiska gravkapellet i bakgrunden invigdes år 1857.

Daniel Leviathan borstar bort snön från den liggande gravstenen. Konturerna av Davidsstjärnan framträder först, under den namnet **REGINA BACHNER**. Den lilla anonyma stenen berättar att hon föddes i Polen den 16 december 1924 och dog den 22 mars 1946.

Regina Bachner hade polska rötter, men hon växte upp i Tyskland tillsammans med sin familj. Efter Kristallnatten 1938 utvisades hon liksom många andra polska judar till Polen, till en småstad där hon inte kände

sig hemma. Regina Bachner och hennes familj deporterades senare till Auschwitz, där hon separerades från sina föräldrar och sin lillebror. Tack vare bekanta från föräldrarnas hemstad lyckades hon överleva i lägret. Vintern 1944-1945 tvingades hon ut på en så kallad dödsmarsch från Polen till Bergen-Belsen i Tyskland.

Väl i Bergen-Belsen blev Regina Bachner svårt sjuk, men överlevde och kom till Stockholm sommaren 1945 där hon hamnade på Sigtuna beredskapssjukhus och senare Rosöga sanatorium i Strängnäs. Hon drömde om att bosätta sig i det nya

landet, träffa en man och skaffa barn. Men bara några månader senare, våren 1946, avled hon, endast 21 år gammal.

Överlevde Bergen-Belsen

Framför Regina Bachners gravsten på Norra judiska begravningsplatsen i Solna reser sig ett monument med en inskription på hebreiska: Till minnet av våra martyrer under förföljelsen. Här ligger rad efter rad med totalt 66 personer begravda, majoriteten flickor och unga kvinnor, som räddades ur Bergen-Belsen. De fick en som- ▶

DANIEL LEVIATHAN

Alder: 29 år.

Bor: I Saltsjöbaden i Stockholm.

Gör: Arkeolog och doktorand i judaistik vid Lunds universitet.

Familj: Föräldrar och två syskon.

»De överlevde allt, men klarade sig sedan kanske bara en vecka i Sverige. Med dem dog ett hopp, deras drömmar och deras viljor.«

📍 OANSENLIGT. Den 66 gravstenarna ligger på ett särskilt gravfält. "Stipendiet gör att projektet kan utvecklas från ett forskningsprojekt till en gedigen digital plattform och minnesplats", säger Daniel Leviathan.

MICAEL BINDEFELDS STIFTELSE - TILL MINNE AV FÖRINTELSEN

► Delar ut stipendier till kulturella projekt som har en vilja att berätta Förintelsens historier för nya generationer. I år delas stipendiet ut för sjunde gången.
► Årets stipendium på 500 000 kronor går till arkeologen Daniel Leviathan.

Juryns motivering:

2021 års stipendium tilldelas Daniel Leviathan. Daniel har med noggrann och respektfull forskning möjliggjort skapandet av en digital minnesplats över de Förintelseöverlevande som kom till Sverige men vars liv inte gick att rädda och som ligger begravda på Norra judiska begravningsplatsen. Projektet ökar kunskapen om en bortglömd del av svensk historia och öppnar dörren till de begravdas liv. På så vis får vi möjlighet att för lång tid framöver minnas dem och deras familjer. Inte enbart såsom offer för Förintelsen, utan för de liv de levde.

Tidigare stipendiater:

Alexander Ekman (2020)
Natalie Verständig (2019)
Anders Rydell (2019)
Mikael Jansson (2018)
Jacob Mühlrad (2017)
Adina Krantz & Nadine Gerson (2016)
Sara Sommerfeld & Johan Romin (2015)
Örjan Henriksson (2015)

► mar i frihet i Sverige, men dog efterhand till följd av sina skador och sjukdomar.

"Första gången jag kom hit kände jag "oj vad många". När man bara läser siffran 66, låter det inte så mycket. När man ser det fysiskt på marken, rad efter rad, det är då man förstår", säger Daniel Leviathan.

Gravplattorna i marken är oansenliga. Namn och ursprungsland är fel på flera av dem.

"Någon har skrivit om namnet för det var lättare att skriva på svenska. ZOFIA MANDEL med z har till exempel blivit Sophia med ph och s. Vissa namn är försvenskade, andra är felstavade."

Trots att gravarna är snötäckta har arkeologen Daniel Leviathan stenköll på exakt vem som ligger var, och deras historia. Det senaste året har varit ett långt och ensamt detektivarbete för att få reda på så mycket som möjligt om varje person.

Har gett styrka under pandemin

Daniel Leviathan är utbildad arkeolog och doktorerar i judaistik vid Lunds universitet. Förra året fick han i uppdrag från Judiska församlingen i Stockholm att forska kring och dokumentera de 66 livsöden som ligger begravda i Stockholm. Projektet går under namnet "Förlorade röster – spåren efter 1945 års räddade".

"Det är en fascinerande och sorglig historia. Jag har suttit mycket på Riksarkivet, de är nog inte så glada över hur jag har suttit och gråtit över originalhandlingar. Projektet har varit en livlina, på ett konstigt sätt har det gett mig styrka under pandemin. Jag har känt att jag har ett ämbete som är viktigare än mig själv. Jag, likt i princip alla andra, kände inte till de här flickorna."

I år tilldelas Daniel Leviathan 500 000 kronor från Micael Bindefelds stiftelse till

minne av Förintelsen. Tillsammans med Forum för levande historia ska allt material digitaliseras. Resultatet kommer att bli en digital minnesplats och alla gravstenar ska markeras med en qr-kod, kopplad till en webbsida där man kan läsa mer ingående om respektive person. Förhoppningen är att exempelvis skolklasser ska kunna använda det som en del i sin undervisning.

9 000 hämtades med båt

När de brittiska trupperna kom till Bergen-Belsen under andra världskrigets slutskede 1945 möttes de av tusentals svältfödda lägerfångar och lik. I koncentrationslägret spreds tbc, difteri och olika typer av tyfus. De som överlevt mot alla odds var i fruktansvärt dåligt tillstånd.

De vita båtarna kallades de fem svenska handelsfartyg som chartrades för att hämta drygt 9 000 överlevande från koncentrationslägret för vård i Sverige, men aktionen är ändå inte lika känd som vita bussarna. Fartygen chartrades av Röda korset och anlände till olika hamnar runt om i landet. Resan var inte lätt. Östersjön var minerad, och minsvepare färdades framför de vita båtarna. De flesta som kom till Sverige var ursprungligen från Polen, Rumänien och Tjeckoslovakien.

Bland de tusentals som kom till Stockholm är det 66 personer som är begravda på Norra judiska begravningsplatsen, 61 unga flickor och kvinnor och fem pojkar. Vissa hade inte ens hunnit bli tonåringar när kriget bröt ut. På plats i Stockholm hamnar de på olika beredskapssjukhus, bland annat ett i Sigtuna.

Den första flickan dog efter fem dagar på sjukhuset i Sverige. Ett tjugotal avled under de två första månaderna. I september 1945 öppnades ett nytt gravfält på Norra judiska kyrkogården där de första jordsat-

tes. Den sista kvinnan, ROSA, levde i tio år efter att hon kommit till Sverige, men åkte ständigt in och ut från sjukhuset, och blev aldrig helt bra igen.

"Det som har varit absolut jobbigast ...", säger Daniel Leviathan och tystnar innan han fortsätter:

"...ursäkta, men jag blir tårögd. De hade förlorat allt och var i många fall de enda överlevande. De kom till Sverige med tanken att de skulle bli friska och starka, men de fick aldrig den möjligheten. De överlevde allt, men klarade sig sedan kanske bara en vecka eller två. Med dem dog ett hopp, deras drömmar och deras viljor. De blev begravda, många gånger med felstavade namn och fel ursprungsland. Man har inte hedrat dem. Det blir den ultimata förnedringen."

Fruktansvärda insikter i arbetet

För att försöka kartlägga personerna har Daniel Leviathan letat i databaser och olika arkiv, och bland annat hittat inresepass, medicinjournaler och polisförhör.

"Det här har varit ett riktigt detektivarbete. Som arkeolog är jag van att arbeta utifrån det lilla. Det som har varit allra svårast är att hitta livet innan döden, det som registrerats är ju det hemska. Jag hittade ett körkort från Prag från en av kvinnorna, det var fantastiskt. Att hitta spåren av liv, det är det vi vill åt."

Har någon av historierna berört dig särskilt mycket?

"Allt berör. Men jobbigast är de gånger när jag hittat överlevande anhöriga. En man registrerade sin syster som död i Auschwitz, men hon överlevde i Sverige, fram till vintern 1945. Han verkar nu tyvärr ha dött i ålderdomshem."

"Det är sånt man sitter och gråter över när man upptäcker. Insikten att de aldrig fick veta är fruktansvärt knäckande. Det går inte att inte tänka på hur det hade påverkat de överlevande om de vetat att de hade en släkting som levde. Hade det gett dem mer hopp, hade de fått lite mer livsgnista?"

"Hög tid att vi minns dem"

Under våren kommer Daniel Leviathan att arbeta med kompletterande forskning, för att sedan sammanställa informationen till hemsidan. Hans förhoppning är att den ska växa. Liknande berättelser finns från judiska begravningsplatser i bland annat Örebro, Kalmar och Malmö.

"Jag vill inte att det bara ska bli forskning som hamnar i en akademisk tidskrift. Det här är ett arv från Förintelsen som finns överallt i Sverige. Jag tror att många unga har svårt att känna en koppling till det, trots att det knappt är 80 år sedan. När man ser antalet gravar förstår man vidden av det. Jag hoppas att de här berättelserna kan hjälpa oss med det mål som världen satt upp för sig själv, att vi aldrig ska glömma, och vi ska aldrig glömma de som dog. Det är hög tid att vi minns dem."

JOHANNA LUNDSGÅRD
johanna.lundsgard@di.se